

”Ihminen ei koe tarvitsevansa perhettä tai toista ihmistä.”

Teknologia, perhe ja sukupolvisuhteet opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa

Ritva Nätkin & Sanna Kivimäki

Artikkeli käsittelee suomalaisten ja virolaisten yliopisto-opiskelijoiden tulevaisuusvisioita teknologisoituvasta perhe-elämästä ja sukupolvisuhteista. Yliopisto-opiskelijat ovat tulevaisuuden päättäjiä ja asiantuntijoita. Artikkelissa kysytään, miten yliopisto-opiskelijat visioivat teknologian ja perhe-elämän suhteita lähitulevaisuudessa, erityisesti vuorovaikutuksen aitoutta. Ovatko he huolissaan esimerkiksi siitä, että juuri teknologia muuttaa perhesuhteita vääjäämättömästi huonompaan suuntaan? Kirjoitusaineisto on kerätty eläytymismenetelmällä vuosina 2015–2018 tamperelaisissa ja tallinnalaisissa yliopistoissa, kuudessa eri luentotilaisuudessa. Vastaajista oli virolaisia 61 ja suomalaisia 79. Aineisto analysoitiin teorian ohjaamalla sisällönanalyysillä. Teknologiaksi ymmärrettiin aineistossa esimerkiksi mediateknologiaa, tekoälyä, digitalisaatiota ja robotisaatiota koskevat visiot. Tuloksissa tarkastellaan ensin teknologiaa perheiden sisäisessä vuorovaikutuksessa ja toiseksi teknologiaa kotitaloudessa ja palveluissa. Ikää eriteltiin enemmän kuin sukupuolta. Perhe-elämä näyttäytyi jähmeänä, luonteeltaan hitaasti muuttavana ja totunnaisena, ja teknologia puolestaan nopeasti muuttavana ja hämmennystä aiheuttavana. Teknologisoitumisen aiheuttama huoli kiteytyi piittaamattomuuteen ja muutoksiin erityisesti perheen psykososiaalisessa vuorovaikutuksessa. Aitoa ja oikeaa perhe-elämää kaivattiin. Suomalaiset ja virolaiset jakoivat pitkälti samat näkemykset teknologiasta, vaikka perhekäsityksissä oli eroa.

Asiasanat: perhe, tulevaisuusvisiot, teknologia

Tieto- ja viestintäteknologian katsotaan usein samanlaistavan maailman eri kulttuureja, lisäten muun muassa individualistista ajattelua ja madaltaen perinteisiä valtahierarkioita (esim. Salehan, Kim & Lee 2018). Vaikka teknologia on perusteiltaan kaikkialla samankaltaista, sen historialliset ja kulttuuriset kontekstit vaihtelevat. Teknologia asettuu aina johonkin käyttäjäkontekstiin, erilaisiin yhteisöihin ja ryhmiin, joiden tavat ja tottumukset ovat etenkin digitalisaation (esim. Turkle 2011; Saariketo 2020) myötä muuttuneet nopeasti. Näin on käynyt myös perheissä (Taipale 2019).

Tarkastelemme tässä artikkelissa, miten teknologian ja perheen suhteet muotoutuvat kahden samankaltaisen maan, Suomen ja Viron, nuorten aikuisten tulevaisuuden perhettä käsittelevissä visioissa. Maat ovat maantieteellisesti, kielellisesti ja kulttuurisesti läheisiä, pieniä Euroopan unionin jäsenvaltioita, joiden historia ja kulttuuri eroavat jossain määrin toisistaan. Empiirinen aineisto on kerätty suomalaisten ja virolaisten yliopisto-opiskelijoiden piiristä. Tulevaisuuden päättäjinä he osallistuvat myös teknologiaa ja perheitä koskevaan päätöksentekoon.

Teknologian kehitys on usein osa kansallista kulttuuria ja itsetuntoa (ks. Salehan, Kim & Lee 2018). Tarkastelukohteina olevia Suomea ja Viroa on poliitikkojen puheissa luonnehdittu tietotekniikan ja ”digilöikan” edelläkävijämaiksi, joiden kansallisissa teknologiatarinoissa keskeinen kysymys on ollut ”ollaanko edelläkävijöitä vai jäädäänkö jälkeen” (Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018). Suomalaisissa hallitusohjelmissa tietoyhteiskunnan merkitystä on korostettu jo 1990-luvulta lähtien, ja Nokian menestys on luonut sille edellytykset (Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018; Peteri 2006).

Sekä Suomi että Viro ovat uusliberaaleja ja jälkimoderneja yhteiskuntia. Virossa mark-

kinoistuminen ja digitalisaatio tapahtuivat ”maailmanennätysvauhdilla” ja ”shokkiterapialla” (Leppiman 2010, 37), Suomessa taas hitaammin. Viro pyrki jo vuonna 1994 *Tiikerinloikka*-suunnitelmallaan edelläkävijäksi tietotekniikan alalla ja se on kehittänyt erityisesti digitaalista kansalaisuutta. (Emt.; Lauristin & Vihalemm 2009.) Teknologista tulevaisuutta rakennetaan myös EU:n strategioissa ja skenaarioissa. Teknologian ajatellaan ratkaisevan suuret kysymykset talouden kasvusta yhteiskunnallisen eriarvoisuuden purkamiseen ja auttavan esimerkiksi väestön ikääntymiseen ja erillään asuvien perheenjäsenten yhteydenpitoon liittyvissä ongelmissa. Lisäksi teknologisoituneen yhteiskunnan jäsenet kutsutaan kuvitteellisiksi toimijoiksi, kuluttajiksi ja talouskasvun edistäjiksi. (Saariketo 2020.)

Suomalaisia ja virolaisia yliopisto-opiskelijoita pyydettiin (vuosina 2015–2018) pohtimaan perheen ja sukulaisuussuhteiden arvostusta sekä hyvinvointia ja pahoinvointia lähitulevaisuudessa elämiskirjoittamisen avulla. Teknologia nousi opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa näkyvästi esiin, vaikka sitä ei erikseen mainittu visioinnin tueksi tarjotuisissa kehyskertomuksissa. Aineiston opiskelijat ovat lähes kaikki niin sanottuja milleniaaleja eli syntyneet pääasiassa 1980-luvulla. He eivät ole aikuistuneet ennen internetiä ja mobiililaitteita. Mikko Piispan (2018) mukaan ”kännykän” käyttö luonnehtii tämän ”nettisukupolven” sukupolvikokemusta. Tiedon tuottajina opiskelijoilla on eräänlainen etujoukkoluonne, sillä he ovat tulevaisuuden asiantuntijoita ja päättäjiä.

Opiskelijoiden tulevaisuusvisiointiin kohdistuneen aiemman tutkimuksen perusteella (Forsberg & Nätkin 2016) opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa esiintyy usein nostalgisävyinen perheen paluun teema. Etenkin kuvitellun katastrofin oloissa ihmiset turvautuvat perheeseen ja sukulaisista muodos-

tuviin läheissuhteisiin, joista löytyy aito ja todellinen elämä. (Forsberg & Nätkin 2016; Nätkin 2019.) Fiktioissa ja tulevaisuudenkuvittelussa teknologiaan liittyvät toiveet ja pelot hahmottuvat usein erilaisina utopioina ja dystopioina (Salmi 1996). Dystopiat ovat valtavirtaa myös nykykirjallisuudessa ja muussa fiktiossa – puhutaan jopa dystooppisesta käänteestä (Laakso ym. 2019). Myös vuoden 2016 Nuorisobarometrin mukaan nuorten tulevaisuudenkuva on synkentynyt.¹

Tässä artikkelissa kysymme, miten suomalaiset ja virolaiset yliopisto-opiskelijat visioivat teknologian ja perheen suhteita lähitulevaisuudessa. Miten teknologia uhkaa tai mahdollistaa kuvitteellisen aidon perheen olemassaoloa? Mistä ollaan huolissaan? Onko juuri teknologia perhe- ja muiden sosiaalisten suhteiden muutoksen aiheuttaja?

Artikkelissa yhdistämme yhteiskuntatieteellistä perhetutkimusta, mediatutkimusta sekä tieteen ja teknologian tutkimusta. Perhetutkimuksesta on peräisin keskustelu perhemuodoista ja -ihanteista (ks. Nätkin 2003; Vuori 2001). Mediatutkimuksesta lainaamme ajatuksia mediasukupolvista (ks. Kivimäki 2017) sekä tieteen ja teknologian tutkimuksesta teknologisesta determinismistä käytyä keskustelua (esim. Dafoe 2015; Salehan ym. 2018).

Käsitämme perheen ja teknologian laajasti. Perhe muodostuu ydinperheestä sekä ylisukupolvisista ja maantieteellisesti ylijarjaisista lähisuhteista (ks. Jalovaara 2014). Laaja ymmärrys myös teknologiasta on tarpeen, sillä se on vaikea sekä käsitteenä (esim. Dafoe 2015) ja terminä että arkikielen sanana. Nopeasti kehittyvä teknologia tuottaa jatkuvasti uutta sanastoa, jota omaksutaan ja käytetään varsin erilaisissa merkityksissä. Esimerkiksi käsitykset roboteista perustuvat fiktiivisiin mielikuviin, sillä harva on ollut niiden kanssa tekemisissä. (Esim. Slotte Dufva & Mertala 2021.) Tässä aineistossa (media)teknologiaan

liittyvää uutta sanastoa on muun muassa ”uusi teknologia”, ”automatisaatio”, ”digitalisaatio”, ”robotisaatio”, ”älyteknologia”, ”keino/tekoäly”, ”virtuaalimaailma” ja ”sosiaalinen media”.

Teknologian yksityiskohtaisen erittelyn sijaan kiinnitämme päähuomion perheiden teknologiavälitteisen vuorovaikutuksen visioihin ja niiden yhteiskunnallisiin kytkentöihin aikana, jolloin perhearke on teknologisoitunut kiihtyvää vauhtia jo muutaman vuosikymmenen ajan. Internetin läpimurto 1990-luvulla ja mobiililaitteiden tulo 2000-luvulla muodostavat jopa teolliseen vallankumoukseen vertautuvan teknologisen vallankumouksen, jolla on ollut vaikutuksensa myös perheiden vuorovaikutukseen (vrt. Taipale 2019).

Siinä missä ensikosketukset internetiin on saatu kotitietokoneiden ja modeemiyhteyksien kautta, on mobiiliteknologia tuonut laitteet, ohjelmistot ja koodit kaikkialle. Minna Saarikedon (2020) mukaan verkottuneet ja toisiinsa kytkeytyvät kannettavat medialaitteet, web 2.0 ja sosiaalinen media ovat vakiintuneet itsestään selviksi osiksi 2020-luvun arkea. Erilaiset medialaitteet eivät olekaan enää taustoja, välineitä tai kulutettavia sisältöjä vaan eletyn ympäristön tilallisia prosesseja, jotka muokkaavat ihmisiä ja heidän välisiä suhteita myös perheissä. (Emt.)

Modernit perheihanteet ja nostalgia

Tyypillistä modernille ajattelulle on aidon ja todellisen perheen ihanne klassisen modernin perustahakuisuuden mukaisesti. Postmodernille ajattelulle ominaista taas on perustahakuisuuden jatkuva kyseenalaistaminen. Moderni ja postmoderni (myös jälkimoderniksi kutsuttu) eivät ole aikakausia tai lineaarisia prosesseja vaan elävät rinnan nykyajassakin. (Pulkinen 1998.)

Klassisen moderniin ajatteluun kuuluvat kaksijakoiset arvottavat erottelut, jossa luodaan vastakohtapareja, kuten luonnollinen/epäluonnollinen, aito/keinotekoinen, alkuperäinen/kopio, pinnallinen/syvällinen, sisäinen/ulkoinen tai totuus/ilmentymä. Esimerkiksi ehjää ydinperhettä voidaan pitää perustavaa laatua olevana ihanteena, jolloin siitä poikkeavia perhemuotoja väheksytään tai niistä käydään neuvottelua. (Nätkin 2003, 16.) Ihanteet saavat usein nostalgisen muodon ja tuottavat kuvitelman siitä, että ennen oli paremmin. Nostalgia on positiivinen tulevaisuuteen kuviteltu ihannetila, mutta ei utopia (Lahtinen 2017). Nostalgia voi saada kaipaamaan sellaista kuviteltua menneisyyttä, jota ei ehkä ole koskaan ollutkaan (ks. Koivunen 2000).

Perustaa haetaan menneisyydestä: kun etsitään totuutta, etsitään alkuperää. Esimerkiksi ydinperhettä pidetään alkuperäisenä suomalaisena perhemuotona, vaikka se on 1800-luvulla Suomeen muualta Euroopasta rantautunut idea (Nätkin 2003). Suomessa porvarillisen ydinperheen ihanne ei ole koskaan esiintynyt selkeänä vaan on muuttunut 1900-luvun aikana paljon. Toiseen maailmansotaan saakka perhe käsitettiin kotitaloudeksi, johon saattoi maaseudulla kuulua useampia sukupolvia. 1950-luvulla vahvistui psykososiaalinen ymmärrys (ydin)perheestä, jossa tärkeää oli tunnepitoinen vuorovaikutus. (Vuori 2001.)

Virossa perheihanteiden kehitys on ollut polveilevampaa, sillä poliittiset muutokset ja kriisit ovat muuttaneet ihanteita aivan lähimenneisyydessäkin. Perhe-elämään liittyy 1930-luvun kultakaudella yleiseurooppalaisia porvarillisia ihanteita, mutta runsaan 50 vuotta kestäneen Neuvosto-Viron perhe oli ”työvoimaa tuottava instituutio” (Selg 2007, 225). Uudelleen itsenäistymisen (v. 1991) jälkeen Viron perustuslakiin palautettiin vuoden 1938 maininta omaisten hoivavelvollisuuk-

sista (Leppiman 2010, 18, 24). Suomessa lainsäädännölliset hoivavelvoitteet poistettiin 1970-luvulla, ja hoiva toteutetaan paljolti hyvinvointivaltion verovaroin (Kalliomaa-Puha 2017). Suomessa perhe määritellään esimerkiksi Tilastokeskuksessa kahden sukupolven ydinperheeksi (Jalovaara 2014, 151), mutta Virossa ruokakunnaksi.²

Teknologia perheessä

Teknologia on kietoutunut tiiviisti perheiden elämään ja modernisaation prosesseihin jo pitkään. Kodinkoneet ovat vähentäneet kotityön määrää ja medialaitteet välittäneet koteihin asiaa ja viihdettä jo sadan vuoden ajan. Teknologian kotoutuminen on usein herättänyt huolta perheen vuorovaikutuksen muuttumisesta ja tuottanut yksiulotteisia selitysmalleja, joiden mukaan juuri teknologia olisi keskeinen muutosajuri. Teknologinen determinismi (ks. Dafoe 2015) sisältää modernin perustahakuisuuden tavoin vahvoja ihanteita ja jyrkkiä selitysmalleja: esimerkiksi että teknologia olisi globaalisti universaalista ja autonomista tai että teknologia merkitsisi yksinomaan edistystä. Historiallinen tarkastelu kuitenkin osoittaa, että teknologian ja sosiaalisten muutosten suhde on kontekstisidonnainen, vastavuoroinen ja epätasainen (ks. Taipale 2019, 29).

Teknologia on usein globaalisti samankaltaista, mutta esimerkiksi perhekeskeisen laitteen, television, tarinat ovat Suomessa ja Virossa kuitenkin varsin erilaisia. Suomen televisio on kaupallistunut poikkeuksellisen varhain ja tarjonnut muun muassa yhdysvaltalaisista ohjelmistoa (esim. Kortti 2016), kun taas Neuvosto-Virossa sanomalehdet, radio ja televisio ovat toistaneet pääosin virallista, ylhäältäpäin määriteltyä perheihannetta (Selg 2007). Television välittämät perhemallit ovat siis olleet varsin erilaisia.

Media- ja informaatioteknologian kotoistuessa niin ihmiset, heidän arkensa kuin teknologiatkin muokkaantuvat (Saariketo 2020, 42; Peteri 2006). Teknologia muokkaa myös perheen sisäisiä, eri ikäisten ihmisten välisiä suhteita. Kulloinkin hallitsevien teknologioiden on ajateltu muodostavan käyttäjistään erilaisia mediasukupolvia, jotka jakavat kutakuinkin samanlaisen kokemusmaailman (esim. Lahikainen ym. 2015). Toisaalta eri teknologiat ovat läsnä yhtäaikaisesti, ja niiden aikajänteet eroavat toisistaan huomattavasti. Esimerkiksi televisio on vaikuttanut perheissä jo puoli vuosisataa (esim. Kortti 2016), mutta nykyäikää lähestyttäessä mediasukupolvet ikään kuin vain lyhenevät.

Jäykän ikä- ja laitevetoisten näkemyksen rinnalle on edelleen kehitelty monisyisempää ymmärrystä mediasukupolvista (esim. Bolin & Skogerbo 2013; Taipale 2019; Kivimäki 2017). Mediasuhteen muotoutumiseen vaikuttavat esimerkiksi mediakäyttäjien yksilölliset elämäнкаaret, saatavilla oleva mediatarjonta, sukupolvien jakamat arvot sekä yhteiskunnan laajemmat sosiaaliset ja kulttuuriset muutokset. Virossa siirryttiin kommunismista kapitalismiin yhtä aikaa nopean tietoteknisen kehityksen kanssa, mikä tarkoitti radikaaleja muutoksia koko mediamaisemassa. (Kalmus ym. 2013; Vihalemm 2006.)

Uusien laitteiden hankintaan ja käyttötapojen haltuunottoon liittyy usein sukupolvien välisiä konflikteja (Peteri 2006) ja huolta. Etenkin älypuhelimien yleistyessä lasten ja nuorten mediakäyttö, ruutu-aika, on jatkuvan neuvottelun kohde. Älypuhelin, ”tahmea media-laite” on saumaton osa etenkin nuorisokulttuuria. (Raudaskoski ym. 2019.) Älypuhelimet ovat avanneet lapsille ja nuorille ennennäkemättömän pääsyn maailmoihin, joista vanhemmilla ja opettajilla ei ole usein mitään tietoa (esim. Buckingham 2003). Vanhemmat joutuvat määrittelemään ruutu-aikoja sekä puntaroimaan median sisältöjä ja tarttu-

maan tarvittaessa esimerkiksi kiusaamiseen tai groomingiin, alaikäisten seksuaalissävyyseen houkutteluun nettiympäristöissä. (Ks. Nikunen 2005.) Toisaalta lasten ja nuorten yksityisyyttä pitäisi kunnioittaa. Älypuhelimien on huomattu lisäävän myös eristäytymistä seurasta sulkien läheiset pois kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta (Raudaskoski ym. 2019). Perhe voi kärsiä perheenjäsenten etäläsnäolosta, eli läsnäolosta toisessa paikassa kuin missä fyysisesti sijaitsee, etäällä samassa tilassa olevista. (Turkle 2011.) Puhetta ja kasvokkaisuudesta keskustelua pidetään kuitenkin edelleen luonnollisempaa kuin tekstiin perustuvaa digitaalista vuorovaikutusta, sillä aistihavainnot (ilmeet, eleet, asennot) voidaan jakaa yhdessä (Virtanen ym. 2018).

Toisaalta tietokonevälitteinen viestintä on omiaan ylläpitämään perheen ja suvun keskinäistä vuorovaikutusta. Digitaalisen perheen käsitteellä (Taipale 2019) onkin yritetty tavoittaa niitä moninaisia arjen digikäytäntöjä, joiden avulla perheyhteyttä pidetään yllä esimerkiksi asuttaessa eri maissa, paitsi tekstipohjaisten sovellusten, myös videopuheluiden ja ääniviestien ansiosta. Sakari Taipale (2019) onkin perheiden digikäytäntöjä tutkiessaan korostanut tasapainoisempaa teknologiaymmärrystä huolipuheen, utopioiden ja dystopioiden sijaan.

Aineisto ja menetelmät

Aineisto on kerätty niin sanotulla eläytymismenetelmällä (Nikanto & Eskola 2018). Se on kokeileva tutkimusmenetelmä, jonka avulla pyritään saamaan tietoa mahdollisista, kuvitelluista tulevaisuuksista asiantuntijaskaarnaarioiden rinnalle. Eläytymismenetelmä on saanut alkunsa 1960-luvulla klassisen koeasetelman muunnoksena (Eskola ym. 2017) laadullisen tutkimuksen suuntaan, ja oleellista siinä on variointi kahden eri kehyskertomuk-

sen välillä. Joka toinen vastaaja saa esimerkiksi positiivissävyisen kehyskertomuksen ja joka toinen negatiivissävyisen, mistä he jatkavat tulevaisuuden kuvittelua omin sanoin. Tekstin tuottamisen menetelmä ankkuroituu sosiaalisen konstruktionismin metodologiaan, jossa kieli sekä ilmentää että rakentaa sosiaalista todellisuutta (vrt. Berger & Luckmann 2011). Tulevaisuusvisiointi kertoo jotain nykypäivästä ja reflektoi myös mennyttä.

Noin liuskan mittaisen pienten kertomusten kirjoittaminen tapahtui seminaaritalanteessa, yliopistollisen kurssin ohessa, ilman erityisiä johdatteluja. Vastaajilla oli noin tunti aikaa vastata.³ Aineisto kerättiin vuosina 2015–2018, ja kehyskertomukset kuuluvat seuraavasti:

Kehyskertomus 1

”Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on noussut. Eri sukupolvet ovat paljon enemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden hyvinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?”

Kehyskertomus 2

Kuvittele, että on vuosi 2030–40 ja että tuolloin järjestetään suuri kansainvälinen perhepolitiikan kongressi (paikallisessa) konferenssikeskuksessa. Siellä todetaan, että jokseenkin kaikissa kehittyneissä teollisuusmaissa parisuhteen, perheen ja suvun arvostus on romahtanut. Sukupolvet ovat vielä vähemmän tekemisissä toistensa kanssa kuin nykypäivänä ja perheiden pahoinvointi on lisääntynyt. Kuvittele mistä tämä voisi johtua. Mitä maailmassa on tapahtunut näiden 15–23 vuoden aikana?

Vastauksia saatiin yhteensä 140 kuudesta eri luentotilaisuudesta Tampereella ja Tallinnassa. Vastaajista oli virolaisia opiskelijoita 61 ja suomalaisia 79.

Vastaajat olivat iältään 19–50-vuotiaita, pääosin 20–30-vuotiaita. Miesvastaajia on 54, naisvastaajia 79, ja sukupuolta ei mainittu seitsemässä vastauksessa. Miesvastaajat olivat pääasiassa tallinnalaisia liiketaloustieteen opiskelijoita tai tamperelaisia tekniikan opiskelijoita.

Taulukosta 2 (liitteenä) käy ilmi, mitä teemoja opiskelijat ottivat esiin. Spontaanisti esiin noussut teknologian teema muodostaa teemojen lukumäärän perusteella vain kymmenesosan tekstimassasta, mutta sen painoarvo on suurempi, koska se on sekoittunut

Taulukko 1. Vastaajat Suomessa ja Virossa.

Aineisto 1	v. 2017	23 kpl	Tallinnan yliopisto: sosiaalityö
Aineisto 2	v. 2017	38 kpl	Tallinnan teknillinen yliopisto: liiketaloustiede
Aineisto 3	v. 2015	19 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY) *
Aineisto 4	v. 2018	11 kpl	Tampereen yliopisto: yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden teemat (YKY)
Aineisto 5	v. 2018	21 kpl	Tampereen yliopisto: Johtamiskorkeakoulu**
Aineisto 6	v. 2018	28 kpl	Tampereen teknillinen yliopisto***: tekniikka

* He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, sosiaalityötä tai kasvatustiedettä.

** He opiskelivat yhteiskuntatutkimusta, johtamista tai kansainvälistä politiikkaa.

*** Nykyisin osa Tampereen yliopistoa.

moneen muuhun teemaan (ks. Taulukko 2). Erityisesti tekniikan opiskelijat kommentoivat ahkerasti teknologiaa, mutta emme paljokaan erittele vastaajien oppialaa, ikää tai sukupuolta.

Aineistoa analysoitiin laadullisen tutkimuksen aineistona, joka tuotti merkityksiä. Analyysissä käytettiin ensin teemoittelua ja sitten teorian ohjaamaa sisällönanalyysia (ks. Coffey & Atkinson 1996, 26–32, 132–143). Opiskelijoiden visioita peilattiin perhe- ja mediatutkimukseen sekä tieteen ja teknologian tutkimukseen. Analyysiin sisältyi myös jonkun verran suomalaisten ja virolaisten vastausten peilausta: mitkä teemat olivat kummasakin maassa yleisiä, mitkä erosivat toisistaan selvästi ja minkä sävyisinä ne otettiin esille. Varsinaisesta vertailusta ei kuitenkaan ollut kysymys, sillä asetelma ei ollut symmetrinen eikä vakioitu. Kyse on poikkikulttuurisesta tutkimuksesta (ks. Gordon & Lahelma 2004, 97–98, 102), jossa kontrastoidaan ja peilataan samaa ilmiötä eri kulttuurisissa konteksteissa (vrt. Salehan, Kim & Lee 2018). Suomi ja Viro ovat maantieteellisesti ja kielellisesti läheisiä, mutta rakenteeltaan, kulttuuriltaan ja poliittiselta historialtaan melko erilaisia.

Aineiston analyysi ryhmittyi teemojen perusteella kahteen erilliseen osaan, joista ensimmäinen koski sitä, miten teknologia kytkeytyi perheen ja sukupolvien sisäiseen vuorovaikutukseen ja toinen kuvasi teknologiaa enemmänkin ulkoisina mahdollisuuksina kotitaloudessa ja palveluissa. Erottelu perustuu perhetutkimukseen, jossa perheen sisäinen vuorovaikutus ja erityisesti sen psyko–sosiaalinen diskurssi (Vuori 2001) erottuvat kotitaloudesta ja perheen ulkoisista olosuhteista. Kahdessa analyysiosiossa kirjoitetaan myös erilaisista teknologioista. Perheen sisäisestä vuorovaikutuksesta kirjoitettaessa tarkoitetaan useimmiten vuorovaikutteista (äly)teknologiaa, mutta kotitaloudesta ja palveluista kirjoitettaessa mainitaan myös automatisaatio

ja robotisaatio. Aineiston analyysiperusteena ei ole se, vastattiinko positiiviseen vai negatiiviseen kehyskertomukseen. Positiivinen (1) ei aina tuottanut pelkkiä ihannekuvia tai negatiivinen (2) tulevaisuutta koskevia uhkakuvia tai huolenaiheita.

Teknologia perheen vuorovaikutuksessa

Valtaosan perheen ja teknologian lähitulevaisuutta koskevasta visioinnista muodosti huoli teknologian kyvystä tuhota aito perhe-elämä. Teknologian nähtiin heikentävän perhe-elämän laatua, jolloin punnittiin aidon ja keinotekoisien vuorovaikutuksen merkitystä. Huoli perhe-elämän laadusta sai monenlaisia sisältöjä, mutta tyypillistä sille oli usko, että ennen oli paremmin. Miksi ei enää ole niin paljon yhdessäoloa ja kasvokkaista vuorovaikutusta? Liiketaloustiedettä Tallinnassa opiskeleva nuori mies vastasi:

Uskallan veikata, että yksi syy voi olla ultranopea teknologian kehitys. Sen seurauksena kehkeytyy tilanne, jossa ihminen ei koe tarvitsevansa perhettä tai toista ihmistä. Keinoälyt, millaisesta tahansa maailman kolkasta käsin tehtävä etätyö ja sosiaalinen media ovat keskiössä. On mahdollista elää niin, ettei ole välttämätöntä olla ihmisen kanssa tekemisissä, ei tarvitse matkustaa joulu- tai syntymäpäivävierailuille jne. Aiemmat sukupolvet eivät niin helposti lähde mukaan kaikkinaisiin uudistuksiin ja niinpä kanssakäyminen katoaakin menneisyyteen. (M 30v, Ain 2)

Taustalla on psykososiaalinen diskurssi, jossa hyvän perhe-elämän laadun nähdään muodostuvan tunnepitoisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta, yhdessäolosta ja yhteenkuuluvuudesta ja jota myös asiantuntijat suosittelevat (ks. Vuori 2001). Aineistossa perheen sisäisen vuorovaikutuksen nähtiin kärsivän, kun perheenjäsenet vetäytyivät omaan ”kuplaansa” älylaitteiden kanssa (vrt.

Raudaskoski ym. 2019). Ruokapöydässäkään ei kommunikoidu, vaan kukin ”räpläsi älylaitettaan”. Samalla pelättiin sosiaalisten taitojen kuihtuvan ja fyysisen terveyden kärsivän.

Lasten ja nuorten mediateknologian käyttöön kohdistuu ajoittain voimakas huoli. Erityisesti sen pelätään vaikuttavan vahingoittavasti kasvokkaiseen vuorovaikutukseen (Raudaskoski ym. 2019; Kaarakainen, Kivinen & Tervahartiala 2013) ja perheen sisäistä auktoriteetti- ja vuorovaikutussuhteisiin (Jokinen 2009) tai lisäävän lasten ja nuorten pääsyä arveluttavien sisältöjen pariin (Nikunen 2015).

Teknologia uhkaa sukupolvien välistä sosiaalisuutta luomalla virtuaalimaailman reaali maailman tilalle, esitti sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen, joka oli myös työssä päiväkodissa.

Päiväkoti-ikäisillä lapsilla on omat taulutietokoneensa, joillain jopa älypuhelin. Toiset vanhemmat asettavat laitteiden käytölle rajoituksia, mutta on myös vanhempia, jotka antavat lasten käyttää teknologiaa aina silloin kun lapsi itse sitä haluaa. Tämän päivän kouluikäiset lapset, kuten heidän vanhempansakin, elävät yksinomaan älymaailmassa. Virtuaalimaailmassa ollaan tekemisissä muiden kanssa ja jaetaan päivän tapahtumia. Sen seurauksena syntyvätkin murtumat eri sukupolvien välille, kun ei kyläillä, vaan pidetään yhteyttä ainoastaan puhelimella. (N 23v, Ain 1)

Virolaisten vastauksissa perhe-elämän aitouden nähtiin sijoittuvan menneisyyteen, ja siihen kuului ehdottomasti kasvokkainen vuorovaikutus sekä aito yhdessäolo ja tekeminen. Ehkä juuri hämmennyksen seurauksena nostalgia oli vahvaa. Aitouden lisäksi oltiin huolestuneita perhesuhteiden laadusta ja ihmisyydestä, kuten virolainen liiketaloustiedettä opiskeleva nuori mies.

Ihmiset ovat riippuvaisia heidän virtuaalitodellisuudessa todentuvasta kuuluisuudestaan ja tunnettuudestaan, mutta eivät ole kiinnostuneita in-

vestoimaan aikaa ja vaivaa laadukkaana vakisuhteen luomiseksi ja ylläpitämiseksi yhden konkreettisen ihmisen kanssa. Tämä puolestaan tuhoaa ihmisiä sisältäpäin, sillä tuo meille niin elementaarinen ja pakottava tarve kuin rakkaus peittyi pikkuruiseen näyttöruudun välityksellä saapuvaan viestiin: ”Me haluamme ja tarvitsemme sinua”. (M 24v, Ain 2)

Mitä lähemmäksi aineistossa mentiin perheen sisintä, rakkauden sekä ihmiselämän alun ja pienen lapsen kehityksen teemoja, sitä luonnollisemmalta asiat näyttivät. Edellinen kirjoittaja kutsui sitä ”elementaarisuudeksi”. Myös suomalaiset kirjoittivat aitoudesta ja pysyvyydestä. Tekniikkaa Tampereella opiskeleva mies totesi: ”Ihmiset hakevat perheestä ja suvusta pysyvää elementtiä, mitä on vaikeampi löytää verkosta. Muut ihmissuhteet ovat sähköistyneet enemmän kuin perheen väliset.” (M 20v, Ain 6)

Tampereella kulttuuri ja yhteiskuntatieteitä opiskellut 23-vuotias mies puolestaan esitti kaunokirjallisuudesta tutun (Laakso ym. 2019) ja deterministisen dystopian tekoälystä. Visiossa tekoäly istutettiin jo vastasyntyneisiin, ja se oppi lapsen kasvaessa imitoimaan sekä moraalitajua että tunteita, jotka voidaan ymmärtää ihmiselle luontaisiksi. Perheen ja suvun arvostus taantui, eikä vanhempia tarvittu enää mihinkään. ”Se tarkoitti käytännössä sitä, että lapset oppivat myös moraalitajunsa tekoälyltä. Ongelmat huomattiin pian, mutta ne olivat jo peruuttamattomia. Tekoäly pohjasi moraalitajunsa egoismiin, eikä nähnyt mitään logiikkaa pyyteettömässä auttamisessa.” (M, 23v, Ain 3)

Dystopiassa teknologia riistäytyi käsistä ja pääsi vaikuttamaan kaikkein pyhimpiin perhetä koossa pitäviin sosiaaliin sidoksiin: lasten ja vanhempien välisiin suhteisiin ja tunteisiin sekä käsityksiin oikeasta ja väärästä. Mies jatkoi: ”Lapset oppivatkin hyvin kylmiksi, eikä heidän sisältään löytynyt hippuakaan altruistista auttamisen halua. Rakkaudenkin kone laski turhuudeksi. Tämä johti siihen, että lapset eivät

enää tulevaisuudessakaan nähneet menneitä sukupolvia minään.” (M, 23v, Ain 3).

Toisista piittaamattomuus oli jaettu huolenaihe molemmissa maissa. Tutkijat käyttävät paljon individualismin käsitettä (vrt. Salehan ym. 2018). Y-sukupolvelle ominaiseksi väitetty individualismi (ks. Piispa 2018) on kuitenkin varsin moniselitteinen käsite. Se voi pitää sisällään niin vapauttavaa yksilöitymistä kuin pahoinvointia lisäävää vieraantumista ja egoismiakin. Median käyttö itsessään ja sen välittämä kuvasto tarjoavat aineksia oman yksilöllisen identiteetin rakentamiseen (vrt. Jokinen 2009), mikä on osa moderniin liittyvää refleksiivisyyttä. Tamperelaisen Johtamiskorkeakoulun opiskelijan mielestä: ”Tekniikan kehitys on mahdollistanut sen, että seuran (ja erityisesti omanhenkisen) etsiminen on helpompaa eikä itsestään selviin ja lähellä oleviin ihmisiin tarvitse tyytyä.” (N 23v, Ain 5).

Lisääntyvästä individualismista huolimatta perhe on visioissa kuitenkin varsin selviytymiskykyinen. Teknologian voi käsittää kesytettäväksi vieraaksi (ks. Jokinen 2009; Peteri 2006, 55). Tällöin teknologia arkipäiväistyy, eikä siihen kiinnitetä enää niin paljoa huomiota. Jos perheen rajat ovat avoimet ja muotoutuvat, teknologia voi edesauttaa perheen mahdollisuuksia pysyä koossa. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteitä Tampereella opiskellut nainen näkee teknologialla olevan merkitystä perheyhteisöllisyyden lisääntymiselle (vrt. Taipale 2019).

Yhteyttä voidaan vaivattomasti ylläpitää kirjoittamalla, kuvia lähettämällä, videoita lähettämällä ja reaaliaikaista videopalvelua hyväksikäyttämällä. Nämä näppärät tavat eivät luonnollisesti korvaa fyysisesti läsnä olevaa yhteydenpitoa, mutta luovat kuitenkin ainutlaatuisen mahdollisuuden olla ajasta ja paikasta riippumatta ”yhdessä”. (N 24v, Ain 3)

Yleissävynä kaikissa vastauksissa oli, että ikäryhmien tulisi olla sopusoinnussa hyvinvoivassa perheessä ja sukulaisuusverkostossa.

Tallinnalainen liiketaloustieteen opiskelija kirjoitti:

Kanssakäymistä helpottavat tekniset laitteet ovat tuttuja jokaiselle sukupolvelle. Ihmiset ovat päässeet yli 2000-luvun alussa dominoineesta mediainnostuksesta. Oman menestyksen demonstroimista tuntemattomille ihmisille ei pidetä enää tärkeänä ympäristössä, jossa taloudellinen hyvinvointi on kehittynyt tasapuolisesti. Mieleenpainuvia hetkiä jaetaan omassa perhepiirissä, joka on vilpittömpää. (M 37v, Ain 2)

Suomalaiset vastaajat näkivät ikäryhmät enemmän erillään toisistaan ja korostivat kunkin ikäryhmän autonomiaa, mutta kaipasivat uudenlaista yhteisöllisyyttä suvun kesken. Riippuvaisia vanhuksia pidettiin sen sijaan hoivataakkana. Virolaiset taas pyrkivät tiiviimpään sukupolvien integraatioon ja kaipasivat paluuta kolmen sukupolven asumismuotoihin maalle. He näkivät mielellään isovanhemmat tukena lasten hoidossa ja koulutyössä, tekemässä yhdessä esimerkiksi ”tutkielmia”. Heitä huolestutti vanhemman sukupolven ”kelkasta putoaminen” teknologian suhteen.

Sopusoinnun ihanne nostaa esiin myös hierarkiat ja auktoriteettisuhteet: kuka osaa, johtaa ja päättää. Kukaan vastaajista ei kaivannut vanhemman väen johtajuutta teknologiaa koskeissa asioissa – esimerkiksi että muut perheenjäsenet olisivat hiljaa, kun isä tai suvun päämies katsoo televisiosta uutisia. Tamperelainen yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden opiskelija näkee teknologian käytössä ikähierarkian, jossa nuoret ovat etulinjassa. Teknologia erottaa sukupolvia toisistaan ja vähentää vanhemman sukupolven arvostusta.

Teknologian kehityksen myötä ihmiset ovat jakaantuneet kolmeen ryhmään: 1) nuoriin, jotka käyttävät keskenään kommunikointiin teknologian uusia kehitteitä ja sovellutuksia, 2) keski-ikäisiin, jotka kommunikoiivat keskenään nuorison jo taakseen jättämien laitteiden ja sovellutusten avulla sekä 3) ikääntyneisiin, jotka eivät juurikaan

hyödynnä tietoteknologiaa kommunikointiin ja ovat lähinnä kasvokkain tai puhelimitse yhteydessä toisiinsa. Myös nuorten kunnioitus vanhempiaan kohtaan on vähentynyt, koska vanhemmat eivät ole pysyneet ”kehityksessä” mukana. (N 27v, Ain 1)

Ikääntyneet eivät kuitenkaan ole yhtenäinen kategoria eikä se ole historiallisesti pysyvä. Osa nuoremista ikääntyneistä käyttää mediaa paljonkin ja heille myös suunnataan sisältöjä ja sovellutuksia enenevässä määrin (Kivimäki 2017).

Osa nykyisistä iäkkäimmistä ikääntyneistä on puolestaan kieltäytynyt tietokoneiden käytöstä ja liiasta teknologisoitumisesta kokonaan (Hakkarainen 2012). He ovat saattaneet myös olla tottuneita hitaampaan teknologian uudistumiseen. Sen sijaan monien nuorten aikuisten mielestä vanhempi sukupolvi ei yksinkertaisesti vain ole kestänyt muutoksessa, sillä heitä on vaivannut sekä osaamattomuus että iän mukanaan tuoma hitaus – ja ehkä myös tylsyys. Joskus nuoret ovat ottaneet käyttöön uuden teknologisen sovellutuksen päästäkseen eroon vanhemmasta sukupolvesta (Siibak & Tamme 2013). Näin nuoret tamperelaiset tekniikan opiskelijat luonnehtivat perhevuorovaikutusta ja sukupolvien välisiä eroja:

Vanhempi väestö sopeutuu keskimäärin hitaammin nopeisiin muutoksiin kuin nuorempi väestö. (-) Tiedon nopea välitys lisää mahdollisuuksia kehityksessä, mutta myös vaikuttaa perinteisiin tapoihin välittäen tietoa eteenpäin. (M 21v, Ain 6)

Ihmiset hakevat mieluummin verkosta täysin omankaltaistaan seuraa kuin ovat esim. ”tylsän” äitinsä seurassa. Ihmisillä on myös jatkuva kiire, jolloin yhteistä aikaa jää vähän ja perheen jäsenet vieraantuvat toisistaan. (N 20v, Ain 6)

Tamperelainen kirjoittaja esitti idean ympäri maapalloa hajallaan elävän perheen tai suvun mahdollisuudesta illastaa yhdessä teknologiavälitteisesti. Suku oli tullut hänen visiossaan

uudelleen muotiin. Kasvokkainen vuorovaikutus, jota erityisesti vanhemman sukupolven sanotaan arvostavan, toteutui osallistujien välillä – vain kosketus puuttui.

Ihmiset arvostavat yhä enemmän läheisiä suhteita perheeseen ja sukulaisiin. Ajatusmaailma on muuttunut siten, että yhdessä olemiselle raivataan arjen ja kiireen keskeltä aikaa. (-) Vaikka perhe ja/tai suku olisikin hajautunut ympäri maapalloa, voivat he silti jopa illallistaa yhdessä. Vuoden 2030 teknologia on merkittävä tässä suhteessa. (N 24v, Ain. 3)

Käytäntö on transnationaaleissa perheissä (ks. Francisco-Menchavez 2018; Taipale 2019) ollut jo pitkään elinehto, kun globaali hoivaketju on hajottanut perheet kauas toisistaan. Tamperelaiselle kirjoittajalle se oli vielä uusi idea, joka toteutuisi hänen visiossaan vuonna 2030.

Teknologia kotitaloudessa ja palveluissa

Kotitalouteen ja palveluihin liittyvistä teknologisista innovaatioista otettiin esiin erilaiset digipalvelut, automaattit ja robotit. Nämä teemat olivat aineistossa vähemmistönä. Kotitaloudesta ja palveluista puhuttaessa käytettiin paljon mielikuvitusta, eikä huolipuhetta esiintynyt juurikaan. Vastauksista erottui varsin positiivisia teknologisten innovaatioiden luomia mahdollisuuksia.

Teknologian nähtiin helpottavan paitsi perheen kanssakäymistä, myös liikkumista. Visioissa tieto kulkee ja yhteydenpito helpottuu ulkomailla asuvien tai työskentelevienkin perheenjäsenten kesken, mutta myös ihmiset kulkevat. Suomenlahden alittavan tunnelinkin mainittiin toteutuneen. Teknologisten ja lääketieteellisten innovaatioiden myötä nähtiin myös hyvinvoinnin lisääntyvän ja eliniän kasvavan. Visioitiin, että stressitaso laskee ja eriarvoisuus vähenee. Robottien ansiosta vanhuksset eivät ole riippuvaisia per-

heenjäsenten hoivasta, eikä heidän hoivaansa pidetä enää niin suurena taakkana. Elämä on helpompaa ja perheelle jää aikaa. Tallinnalainen sosiaalityön opiskelija visioi utooppisesti: ”Tulevaisuuden kodit ovat erittäin mukavia, ja koska ne ovat myös itsepuhdistuvia, jää sosiaalisille suhteille entistä enemmän aikaa.” (N 44v, Ain 1)

Tekniikkaa Tampereella opiskeleva nuori mies ei puolestaan uskonut digitaalisuuden kaikkivoipaisuuteen. Hän kaipasi palveluihin laatua.

Apteekki-, neuvola- ja terveydenhuoltopalvelut toimivat digitaalisesti. Näin ollen apua on vaikea saada, jos ei halua sitoutua digitaalisuuteen. On paljon ns. ”digipakolaisia”, jotka muuttavat vähemmän kehittyneisiin maihin saadakseen sähköttöntä palvelua ja asiointia oikeiden ihmisten kanssa. Sotien, ilmastomuutoksen ja nälänhädän ynnä muun takia pakolaisia on entistä enemmän. (M 20v, Ain 6)

Sosiaalityötä Tallinnassa opiskeleva nainen ei taas pitänyt teknologian luomasta liiasta helpoudesta.

Hyvinvointiyhteiskunnan ihmisistä on tosiasiaassa tullut pärjäämättömiä robotteja. Omat oikeudet tiedetään hyvin, mutta velvollisuudentunne, empatiakyky ja taidot puuttuvat. Ihmisiä on 23 vuotta kasvatettu pumpulissa heille lakkaamatta tukea tarjoten ja avuttomuuteen rohkaisten, kaikesta liian helppoa tehden. (N 28v, Ain 1)

Suomalaisille vastaajille palvelut merkitsevät aineistossa yleensä hyvinvointivaltiota, mutta palvelujen digitalisoitumiseen ei kuitenkaan ollut paljoa viittauksia. Arviot palveluissa ja kotitalouksissa käytettyjen teknologisten innovaatioiden vaikutuksista perheiden ja sukupolvien elinehtoihin ei olleet niin huolestuneita kuin arviot niiden vaikutuksista perheen psykososiaaliseen vuorovaikutukseen. Keskustelu oli kirjavampaa, mielikuvitusrikkaampaa ja utooppisempaa kuin puhe teknologiasta perheen kesken.

Virve Peterin (2006) mukaan kotitalouteen tuotu teknologia tuottaa ikään tai sukupuoleen liittyviä merkityksiä, kiistoja ja kamppailuja siitä, kuka perheenjäsen on asiantuntija tai osaja kotiteknologian käytössä. Aineistossa oli vain muutama teknologian sukupuolittuneisuuteen liittyvä kommentti. Seuraavissa kommentteissa kehittyvä teknologia sitoo Virossa naiset perheeseen, mutta Suomessa se lisää perheen tasa-arvoa.

Maailman ”digitalisaation” vuoksi työpaikat ovat vähentyneet, minkä vuoksi työtä saavat ainoastaan miehet. Naisten tulot kytkeytyvät lapsiin sekä hyviin perhesuhteiden ylläpitämiseen. (N 50v, Ain 1)

Digitalisaatio on kehittynyt niin voimakkaasti, että perheillä on ollut aikaa viettää enemmän aikaa keskenään. Naisten ei enää tarvitse tehdä ”toista vuoroa”, vaan kotityöt tekee robotti. Tämä on johtanut perheen aikuisten välien tasa-arvoistumiseen, jolloin miehet myös tekevät vähemmän töitä. Työpäivät ovat yleisesti lyhentyneet tekniikan kehittymisen myötä. (N 29 v, Ain 4)

Robotit saivat aineistossa yllättävänkin paljon huomiota. Ihmiset nimeävätkin itselleen tutuimmiksi usein sellaisia tekoälysovelluksia, joista heillä ei ole ensikäden kokemuksia, kuten itseohjautuvia autoja ja autonomisia robotteja (Kerr, Barry ja Kelleher 2020). Tähän vaikuttanee se, että teknologiaa käsittelevissä mediasisällöissä esitetään usein lupauksia ja kuvauksia nurkan takana odottavasta kaiken mullistavasta tulevaisuudesta. Uutisissa kerrotaan jo käytössä olevasta teknologiasta, mutta tarkastelu painottuu sen hypoteettiseen potentiaaliin. (Suominen 2003; Saariketo 2020.) Yleinen käsitys esimerkiksi tekoälyn luonteesta ja mahdollisuuksista muodostuu paljolti sen perusteella, millaisena tekoäly kuvataan julkisessa keskustelussa. Sama pätee hoivarobotiikkaan, jonka käyttötavoista ja -asteesta maalataan mediassa epärealistisia mielikuvia (Parviainen 2019).

Teknologian monet ulottuvuudet

Opiskelijat esittivät teknologian ja perheen mahdollisia tulevaisuuksia jatkaessaan annettuja kehyskertomuksia. Kehyskertomuksissa annettiin vastaajille vihjeitä perheiden ja sukupolvisuhteiden arvostuksen ja hyvinvoinnin pohdintaan. Näistä aineksista opiskelijoiden itse kuvittelemista tulevaisuusvisioista hahmottui sekä uhkakuvia että teknologian avaamia huimia mahdollisuuksia. Julkinen keskustelu ja julkisuuden tarinamallit vaikuttavat osaltaan siihen, millaiseksi nuoret näkevät teknologisen tulevaisuuden muotoutuvan (vrt. Saariketo 2017). He voivat käyttää visioissaan myös oppisisältöjä, mielikuvitustaan ja muuta ajassa liikkuvaa puhetta, kuten fiktiosta tuttuja tarinamalleja. Tuloksia ei voi yleistää kaikkiin nuoriin, mutta opiskelijoiden eräänlainen etujoukkoluonne tulevaisuuden asiantuntijoina ja päättäjinä tekee heidän visioistaan huomionarvoisia. Myös teknologian käytössä nuoret ovat etulinjassa omaksuessaan ensimmäisinä uudet sovellutukset ja opastessaan mahdollisesti muita perheenjäseniä.

Teknologisoitumista kannettu huoli kiteytyi teknologian vaikutukseen perheenjäsenten välisen vuorovaikutuksen puutteeseen ja piittaamattomuuteen. Syvä huoli aidon perhe-elämän katoamisesta sai aikaan myös deterministisiä (vrt. Dafoe 2015) painotuksia. Opiskelijoiden tulevaisuusvisioissa teknologian nähtiin häiritsevän ja jopa tuhoavan perheiden ja sukupolvien vuorovaikutusta, mutta ei niinkään kotitalouden ja sen tarvitsemien palvelujen elinehtoja. Kun perhe-elämä on jähmeää sekä luonteeltaan hitaasti muuttuvaa ja totunnaista, on uusi teknologia puolestaan nopeasti muuttuvaa, kilpailullista ja hämmennystä aiheuttavaa. Suhteessa teknologiaan iällä näyttää olevan enemmän merkitystä kuin sukupuolella.

Ihanteellinen perhe-elämä kuvattiin perustavaa laatua olevaksi, traditionaaliseksi tai (klas-

sisen) modernin ajattelun mukaisesti aidoksi, alkuperäiseksi, todelliseksi ja oikeaksi, jopa luonnolliseksi. Perhe on. Tähän ajattelutapaan istuu myös kirjoituksissa esiintynyt teknologinen determinismi, joka sisältää vahvaa huolta, vahvoja ihanteita ja jyrkkiä erotteluita. Näyttää kuin perhevuorovaikutuksen psykososiaalinen alue, perheen ”sisin”, olisi niin herkkä ja haavoittuvainen, että teknologia onnistuu vääjäämättömästi turmelemaan sen. Postmoderni ajattelutapa (vrt. Pulkkinen 1998, 207–209) on puolestaan vähemmän arvottavaa ja sietää erilaisuutta, joustoa ja neuvottelua. Siinä perhe muotoutuu vuorovaikutuksessa teknologian kanssa (vrt. Taipale 2019), eikä teknologian merkitys ole vääjäämätön.

Teknologiaa pidettiin välillä uhkaavana perhesuhteille siitakin huolimatta, että Suomen ja Viron kansallista identiteettiä on luotu julistautumalla maailman parhaiksi (ks. Lehtisaari & Kaasik-Krogerus 2018). Teknologiset innovaatiot ja kansalliset kehittämisprojektit asettuvat aina johonkin kulttuuriseen kontekstiin. Suomalaisten mielialie aineistossa ylipäänsä oli huoli hyvinvointivaltion etuukseen leikkaamisesta, virolaisilla puolestaan huoli perheen muutoksesta (ks. Nätkin 2019). Virolaisten perheiden arkipäivää säätelevät muuttotappio ja etätö sekä 1990-luvun murroksen jälkeen lisääntyneet sosiaaliset ongelmat (Selg 2007, 229). Post-kommunistisen yhteiskunnan ilmapiiri saa aikaan nostalgisointia, sillä tulevaisuus voi olla liian riskialtis ja pelottava tai ristiriitainen (ks. Lauristin & Vihalemm 2009). Suomalaiset taas ovat tottuneet pitkään hyvinvoinnin nousuun ja rauhan aikaan.

Salehan, Kim ja Lee (2018, 737) esittävät 60 maan vertailussaan, että tieto- ja viestintäteknologia samanlaistavat kulttuureja lisäten individualismia ja madaltaen valtahierarkioita. Aineistostamme hahmottui samankaltaisen kulttuurisen ymmärryksen lisäksi myös joitakin maiden välisiä eroja. Virolaisten perhekäsitys on laajempi kuin suomalaisten. Ehkä

siksi virolaisten opiskelijoiden vastauksissa esiintyi vahvemmin nostalgiaa: perhe ja suku palaavat yhteiskunnallisten murrosten jälkeen traditionaalisina, jolloin niissä arvostetaan jälleen perinteisiä tapoja, kuten sukupuolten ja sukupolvien selkeää työnjakoa. Perhe-elämän aitouden nähtiin sijoittuvan menneisyyteen, mihin kuuluu kasvokkainen vuorovaikutus sekä aito yhdessäolo ja tekeminen. Teknologian suhteen oli havaittavissa suoraviivaisuuden ohessa syklistä ajattelua. Erityisesti virolaisten visioissa toistui ajatus siitä, että liiallinen teknologiainnostus menee kohta ohi. Teknologia on kuin muoti, joka aaltoilee ja lopulta asettuu osaksi perheen jähmeää muuttumattomuutta.

Suomalaisilla vastaajilla oli vähemmän aidon perhe-elämän toteutumiseen kohdistuvaa huolta, eikä perhesuhteisiin kytkeytyvä teknologia tuntunut niin uhkaavalta, vaikka perheen arvostuksen paluun idea tunnistettiin. Perheen mallia ei haettu menneisyydestä vaan suomalaiset dekonstruoivat perhettä postmoderniin tyyliin keksien uusia perhemalleja ja uusia teknologisvälitteisiä tapoja olla yhdessä (Vrt. Taipale 2019, 18–21; Nätkin 2019.) Suomalaiset eivät olleet erityisen nostalgisia, mutta kiinnittivät myös huomiota perhemalliin tai suvun kokoontumiseen. Suomalaisten vastauksissa kaikki ikäryhmät näyttivät haluavan päästä osalliseksi teknologian käytöstä, samalla uskoen teknologiseen edistykseen.

Pirkko-Liisa Rauhalan (2007) mielestä Virossa perheen arvostus on hyvin erilaista kuin Suomessa, eikä vertailu maiden kesken ole edes mahdollista. Historiallisista ja turvallisuuspoliittisista syistä luottamus poliittiseen järjestelmään on Virossa korvautunut läheisusuhdeverkostoilla. Lähimenneisyyden turvallisuuspolitiikan traumaattisuuden huomioon ottaen on ihme, ettei teknologian käytössä tai datan keruussa nähty mitään uhkaavaa.

Sekä suomalaiset että virolaiset opiskelijat pitäytyivät hyvin keskiluokkaisessa ja pitkälti länsikeskeisen riskiyhteiskunnan maailmanku-

vassa (vrt. Slotte Dufva ja Mertala 2021). Teknologiaan enemmänkin sopeuduttiin kuin mietittiin, minkälaisen teknologian kanssa halutaan arjessa elää (vrt. Saariketo 2020). Dystooppisista visioista huolimatta vähemmälle huomiolle jäivät esimerkiksi perheiden varallisuuseroihin liittyvät ongelmat, kuten se, millaisilla perheillä ylipäänsä on resursseja hankkia jatkuvasti uutta teknologiaa ja millaista eriarvoisuutta teknologia perheiden välille tuottaa. Vaikka aitous ja yksinkertaisuus olivat ihanteina, esimerkiksi teknologiajätteen aiheuttama ympäristörasitus ei näyttänyt huolettavan nuoria.

Viitteet

- 1 <https://www.nuorisotutkimusseura.fi/ajankoh-taista/uutiset/1564-nuorten-tulevaisuudenkuva-on-synkentyynyt> (Vliitattu 16.5.2021.)
- 2 <https://www.stat.ee/en/find-statistics/statistics-theme/well-being/households> (Vliitattu 15.5.2021.)
- 3 Virolaisten opiskelijoiden kirjoitukset käänsi virosta suomeksi Carita Granat. Artikkelista on tiedotettu tallinnalaisille opettajille ja kirjoitus-tilanteiden m ahdollistajille Marju Medarille ja Anu Leppimänille.

Lähteet

- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas (2011) *To-dellisuuden sosiaalinen rakentuminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Bolin, Göran & Skogerbo, Elin (2013) Age, generation and the media. *Northern Lights* 11, 3–14.
- Buckingham, David (2003) *Media education. Literacy, Learning*, Contemporary Culture. Cambridge – Malden: Polity Press.
- Coffey, Amanda Jane & Atkinson, Paul A. (1996) *Making Sense of Qualitative Data*. Complementary Research Strategies. London: SAGE Publications Inc.
- Dafoe, Allan (2015) On Technological Determinism: A Typology, Scope Conditions and Mechanism. *Science, Technology, & Human Values* 2015, 40 (6), 1047–1076.
- Eskola, Jari & Karayilan, Sanna & Kaski, Terhi & Lehtola, Tiina & Mäenpää, Tiina & Nishimura-Sahi, Oshie & Oede, Anu-Maarit & Rantanen, Mari & Saarinen, Sirkku & Toivonen, Päivi & Valtonen, Marianna &

- Wallin, Anna (2017) Ohjeita ja kokemuksia menetelmästä kiinnostuneille. Teoksessa Jari Eskola & Tiina Mäenpää & Anna Wallin (toim.) *Eläytymismenetelmä 2017: perusteema ja 11 muunnelmaa*. Tampere: Tampere University Press, 266–293.
- Francisco-Menchavez, Valerie (2018) *The Labor of Care: The Filipina Migrants and Transnational Families in the Digital Age*. University Press Scholarship.
- Forsberg, Hannele & Nätkin, Ritva (2016) Families in the Future: The Stories of Finnish students. *Journal of Comparative Family Studies*. Special Issue: Reshaping Families in Northern Europe. Volume XLVII, Winter, (1), 27–44.
- Gordon, Tuula & Lahelma, Elina (2004) Vertaileva ja poikkikulttuurinen tutkimus. Teoksessa Risto Alapuro & Ilkka Arminen (toim.) *Vertailevan tutkimuksen ulottuvuuksia*. Helsinki: WSOY, 97–110.
- Hakkarainen, Päivi (2012) 'No good for shovelling snow and carrying firewood': Social representations of computers and the internet by elderly Finnish non-users. *New media & society* 14 (7), 1198–1215.
- Jalovaara, Marika (2014) Perheet ja perhedynamiikka. Teoksessa Jani Erola & Pekka Räsänen (toim.) *Johdatus sosiologian perusteisiin*. Helsinki: Gaudeamus, 150–167.
- Jokinen, Kimmo (2009) Virtuaaliympäristöt lapsen kotina. Teoksessa Riitta Jallinoja (toim.) *Vieras perheessä*. Helsinki: Gaudeamus, 191–218.
- Kaarakainen, Meri-Tuulia; Kivinen, Osmo & Tervahartiala, Katja (2013) Kouluikäisten tietoteknologian vapaa-ajan käyttö. *Nuorisotutkimus* 31 (2), 20–33.
- Kallioma-Puha, Laura (2017) Vanhuksen oikeus hoivaan ja omaisolettama. *Gerontologia* 31 (3), 227–242.
- Kalmus, Veronika & Masso, Anu & Lauristin, Marju (2013) Preferences in media use and perception of inter-generational differences among age groups in Estonia: A cultural approach to media generations. *Northern Lights: Film & Media Studies Yearbook* 11, (1), 15–34.
- Kerr, Aphra & Barry, Marguerite & Kelleher, J. D. (2020) Expectations of Artificial Intelligence and the Performativity of Ethics: Implications for Communication Governance. *Big Data & Society*, January-June. doi:10.1177/2053951720915939.
- Kivimäki, Sanna (2017) Ikää ihmettelemässä. *Lähikuva* 30 (3), 62–77.
- Koivunen, Anu (2000) Takaisin kotiin? Nostalgian lumo populaarikulttuuriselityksissä. Teoksessa Anu Koivunen, Susanna Paasonen & Mari Pajala (toim.) *Populaarin lumo: mediat ja arki*. Turun yliopisto, Taiteiden tutkimuksen laitos, 326–353.
- Kortti, Jukka (2016) *Mediahistoria. Viestinnän merkityksiä ja muodonmuutoksia puheesta bitteihin*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Laakso, Maria (2019) Helsinki kuin Aleppo. Kaupunkiapokalypsin kokemuksellisuus YLE:n tuottamassa virtuaaliteoksessa. *Lähikuva* 32 (1), 46–66.
- Laakso, Maria & Lahtinen, Toni & Samola, Hanna (2019) Young Savors and Agents of Change: Power, Environment, and Girlhood in Contemporary Finnish Young Adult Dystopias. *Utopian Studies* 30 (2), 193–213.
- Lahikainen, Anja Riitta & Mälkiä, Tiina & Repo, Katja (toim.) (2015) *Media lapsiperheessä*. Tampere: Vastapaino.
- Lahtinen, Mikko (2017) Utopiat ja niiden vastakuvat. *Futura* 36 (1), 5–13.
- Lauristin, Marju & Vihalemm, Peeter (2009) The Political Agenda During Different Periods of Estonian Transformation: External and Internal Factors. *Journal of Baltic Studies* 40 (1), 1–28.
- Lehtisaari, Katja & Kaasik-Krogerus, Sigrid (2018) Viro 100: Kaiken takana oli Nokia. *Politiikasta*. <https://politiikasta.fi/viro-100-kaiken-takana-oli-nokia/> (Viitattu 16.5.2021.)
- Leppiman, Anu (2010) *Arjen elämyksiä: leiri- ja elämyspohjainen Arkipäivät-perhepalvelu sosiaalisen kokemuksen tuottajana*. Rovaniemi: Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 53.
- Nikanto, Ilona & Eskola, Jari (2018) Näin eläytymismenetelmää on käytetty ja käytetään: hyvät käytännöt ja kiperät kysymykset. Teoksessa Jari Eskola, Ilona Nikanto & Satu Virtanen (toim.) *Aikamme kasvatus; vain muutos on pysyvää – 14 eläytymismenetelmätutkimusta*. Tampere University Press, 285–297.
- Nikunen, Kaarina (2005) Pornokuva ja äidin katse. Teoksessa Marianna Laiho & Iiris Ruoho (toim.) *Median merkitsemät: ruumis ja sukupuoli kuvassa*. Jyväskylä: PS-Kustannus, 131–152.
- Nätkin, Ritva (2003) Moninaiset perhemuodot ja lapsen hyvä. Teoksessa Hannele Forsberg & Ritva Nätkin (toim.) *Perhe murroksessa. Kriittisen perhetutkimuksen jäljillä*. Helsinki: Gaudeamus, 16–38.
- Nätkin, Ritva (2019) Turvattomuus ja opiskelijoiden tulevaisuusvisiot Suomessa ja Virossa. *Idäntutkimus* (teema: Turvallisuus) 26 (3), 40–58.
- Parviainen, Jaana (2019) Hoivarobottiikka ja faktantarkistus. *Yhteiskuntapolitiikka* 84 (2), 232–238.
- Peteri, Virve (2006) *Mediaksi kotiin. Tutkimus teknologioiden kotouttamisesta*. Tampere: Tampere University Press, Media Studies.
- Piispa, Mikko (2018) *Yhdeksän sanaa Y-sukupolvesta*. Helsinki: Teos.

- Pulkkinen, Tuija (1998) *Postmoderni politiikan filosofia*. (Uusintapainos 2011.) Helsinki: Gaudeamus
- Raudaskoski, Sanna & Mantere, Erik & Valkonen, Satu (2019) Älypuhelin ja kasvokkaisen vuorovaikutuksen muuttuvat käytänteet. *Sosiologia* 56 (3), 282–299.
- Rauhala, Pirkko-Liisa (2007) Virosta. *Yhteiskuntapolitiikka* 72 (3), 272–294.
- Saariketo, Minna (2020) *Kuvitelmia toimijuudesta koodin maiseissa*. Tampere: TUP.
- Salehan, Mohammad & Kim, Dan J. & Lee, Jae-Nam (2018) Are there any relationships between technology and cultural values? A country-level trend study of the association between information communication technology and cultural values. *Information & Management* 55 (2018), 725–745.
- Salmi, Hannu (1996) *Atoomipommilla kuuhun! Tekniikan mentaalihistoriaa*. Helsinki: Edita.
- Selg, Marju (2007) Viron sosiaalityö ja kysymys perheen yksityisyydestä. Teoksessa Jaana Vuori & Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino, 224–246.
- Siibak, Andra & Tamme, Virge (2013) “Who introduced Granny to Facebook?”: An exploration of everyday family interactions in web-based communication environments’, *Northern Lights* 11, 71–89. https://intellectdiscover.com/content/journals/10.1386/nl.11.1.71_1.
- Slotte Dufva, Tomi & Mertala, Pekka (2021) Sähköä ja alkemiaa: Tekoälydiskurssit Yleisradion verkkotietokoneissa. *Media & Viestintä* 44 (1), 95–115.
- Suominen, Jaakko (2003) *Koneen kokemus. Tietoteknistyvä kulttuuri modernisoituvassa Suomessa 1920-luvulta 1970-luvulle*. Tampere: Vastapaino
- Taipale, Sakari (2019) *Intergenerational Connections in Digital Families*. Springer: Cham.
- Turkle, Sherry (2011) *Alone together: why we expect more from technology and less from each other*. Basic Books: New York.
- Vihalemm, Peter (2006) Media Use in Estonia. Trends and Patterns. *Nordicom Review* 27 (1), 17–29.
- Virtanen, Mikko T. & Rahtu, Toini & Shore, Susanna (2018). Kirjoitetun vuorovaikutuksen moninaisuus ja erityisyys. Teoksessa Toini Rahtu, Susanna Shore & Mikko T. Virtanen (toim.) *Kirjoitettu vuorovaikutus*. Tietolipas; Nro 260. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 9–38.
- Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät, ammattilaiset*. Tampere: TUP.

Liite 1.

Taulukko 2. Vastauksissa mainittujen teemojen lukumäärä eri aineistoissa

Teemat	Aineisto 1 Tall	Aineisto 2 Tall	Aineisto 3 Tre	Aineisto 4 Tre	Aineisto 5 Tre	Aineisto 6 Tre
Teknologia ja sosiaalinen media	10	12	10	2	10	15
Väestönkehitys, perhe- ja sosiaalipolitiikka	18	9	1	12	7	3
Perhearvot tai perhemalli	34	8	20	8	7	6
Individualismi, kiire ja uraan keskittyminen	12	5	13	7	9	7
Sukupolvien väliset suhteet, vanhusten hoiva	23	12	25	9	11	15
Sukupuolten tasa-arvo, -neutraalius	2	2	--	2	1	--
Elinikä, hyvinvointi, terveys, lääketiede	11	11	2	7	2	4
Taloukasvu, jälleenrakennus, elintaso	3	5	1	--	1	4
Eriarvoisuus, talous- ym. kriisit, sosiaaliset ongelmat	6	4	13	17	18	1
Pendelöinti, globaali kanssakäyminen, muuttoliike	10	3	7	4	4	2
Sota, tuho, rauha, ekokriisi, ilmastonmuutos	2	3	7	2	2	2
Politiikka, sivistys, koulutus	8	5	--	2	1	1
Muut	4	--	2	2	--	--